

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

ANNA MIKLER-CHWASTEK

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Polska

ORCID 0000-0003-2026-6749 • e-mail: amiklerchwastek@aps.edu.pl

Zgłoszono: 27.06.2022; zrecenzowano: 29.08.2022; zaakceptowano do druku: 10.09.2022

ZAANGAŻOWANIE I GOTOWOŚĆ NAUCZYCIELI WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO PRACUJĄCYCH NA MAZOWSZU W PROCES REALIZACJI TREŚCI ZWIĄZANYCH Z SZEROKO ROZUMIANĄ EKOLOGIĄ

THE COMMITMENT AND READINESS OF PRE-SCHOOL TEACHERS WORKING IN MAZOVIA IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING CONTENT RELATED TO THE BROADLY UNDERSTOOD ECOLOGY

Abstract: The article discusses issues related to environmental education and sustainable development in preschool education. The results of the research conducted in 2022 with the participation of pre-school teachers from the Mazovia Voivodeship are presented.

The aim of the research was to find out how pre-school teachers working with children on a daily basis are engaged in the process of implementing content related to broadly understood ecology. The research questions concerned: a. frequency of presenting ecological content during classes with the group; b. types of ecological content that teachers present to their pupils; c. whether the teacher feels adequately prepared to conduct classes in the kindergarten on ecology and sustainable development. In addition to the research results, the article contains a literature review, research procedure and conclusions.

Keywords: learning process, ecology, sustainable development, preschool child.

Streszczenie: W artykule zaprezentowano wyniki badań prowadzonych w 2022 roku z udziałem nauczycieli wychowania przedszkolnego z województwa mazowieckiego. Ich celem było ustalenie, w jaki sposób nauczyciele wychowania przedszkolnego pracujący na co dzień z dziećmi angażują się w proces realizacji treści związanych z szeroko rozumianą ekologią. Realizując cel, postawiłam następujące pytania badawcze: a. czy nauczyciele wychowania przedszkolnego realizują treść ekologiczną w grupie przedszkolnej; b. jak często prezentują te treści; c. jaki rodzaj treści ekologicznych nauczyciele prezentują swoim podopiecznym; d. czy nauczyciel czuje się odpowiednio przygotowany do prowadzenia zajęć w przedszkolu z tematyki dotyczącej ekologii i zrównoważonego rozwoju.

W artykule poza wynikami badań zawarto przegląd literatury, procedurę badawczą oraz wnioski.

Słowa kluczowe: proces uczenia, ekologia, zrównoważony rozwój, dziecko w wieku przedszkolnym.

Wprowadzenie

Współczesna wiedza na temat zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi wynika z opracowań naukowych i badań prowadzonych na skalę światową (Popkiewicz, Kardaś, Malinowski 2019; Budziszewska, Kardaś, Bohdanowicz, red., 2021). Mamy do dyspozycji *Agendę 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju*, a treści dotyczące ekologii są powszechnie popularyzowane¹. Zatem zdecydowana większość osób ma dostęp do wiedzy z zakresu działań proekologicznych. Trzeba przy tym pamiętać, że w przypadku osób dorosłych, zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju pojawiły się w ich świadomości stosunkowo niedawno. Segregowanie odpadów, dbałość o najbliższe środowisko, oszczędzanie energii i zasobów wodnych to umiejętności nabyte często już w dorosłym życiu, kiedy zaczęto zwracać na to uwagę, np. zmieniając prawo. W nieco innej sytuacji są dzieci w wieku przedszkolnym i uczniowie. W ich przypadku działania związane z ochroną przyrody i działalnością proekologiczną stają się codziennością. Istnieje zatem szansa, że najmłodsze pokolenie ma lepsze kompetencje konieczne do tego, aby dbać o swoje najbliższe otoczenie czy działać zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Dbając o proces kształcenia i wychowania najmłodszych, mając również na uwadze tematykę zrównoważonego rozwoju i działań proekologicznych stwarzamy szansę na to, żeby kolejne pokolenia miały zdecydowanie większą świadomość zagrożeń związanych ze zmianami klimatu, a także dostrzegały we własnej codziennej działalności możliwości poprawy jakości życia na naszej planecie.

---

1 Posługuję się określeniem ekologia, mając na uwadze dziedzinę biologii, która zajmuje się badaniem struktury i funkcjonowania przyrody, oddziaływań między organizmami a ich środowiskiem, a także relacjami między organizmami. Edukację ekologiczną pojmuję jako przygotowanie człowieka do uczestnictwa we współczesnym świecie, borykającym się z szeroko rozumianym kryzysem klimatycznym. Zrównoważony rozwój to sposób gospodarowania zasobami tak, aby kolejne pokolenia miały szansę na życie i zaspokojenie swoich potrzeb. Natomiast idea zrównoważonego rozwoju jest określana jako zagadnienie multi- i interdyscyplinarne, obejmujące swym zasięgiem sfery: środowiskową (kapitał przyrodniczy), społeczną (kapitał społeczny) i gospodarczą (kapitał ekonomiczny). Jest to idea, a zarazem koncepcja drogi do zmian w życiu ludzkości XXI wieku, aby zapewnić jej i przyszłym pokoleniom zarówno właściwą egzystencję, jak i możliwość zaspokojenia własnych potrzeb. Zob. Siuta-Tokarska 2020. Warto zapoznać się także z Burchard-Dziubińska 2014; Jacewicz 2021.

Przegląd literatury

Proces uczenia się człowieka przebiega przez całe jego życie. Stykamy się z nowymi zjawiskami, postęp technologiczny wymusza na nas dostosowanie się do nowych okoliczności, mamy także dostęp do najnowszych wyników badań naukowych. Zatem świat idzie z postępem, a człowiek musi dotrzymać mu kroku. O ile osoby dorosłe mogą skorzystać z szerokiego bogactwa zasobów wiedzy, zgromadzonej w literaturze, czasopiśmie, a także na stronach internetowych, mają bowiem doświadczenie w organizowaniu sobie procesu uczenia się, to najmłodszy potrzebują zupełnie innego źródła – są nim ich rówieśnicy, rodzice, opiekunowie i nauczyciele.

Dzieci w wieku przedszkolnym pobierają informacje o świecie w dużej mierze dzięki uczeniu się przez naśladowanie (skłonność do naśladowania cudzego postępowania). Starają się zapamiętać czynności czy sposoby zachowania poprzez obserwację osób, które je otaczają (Bandura 2007). Uczą się także w sytuacji zabawy, kiedy mają okazję eksperymentować, obserwować, poznawać i zapamiętywać. Jest to uczenie się mimowolne (niezamierzone). Zachodzi ono podczas wykonywania codziennych czynności, spontanicznych zabaw w grupie rówieśniczej czy uczestnictwa w zajęciach zorganizowanych np. w przedszkolu.

Zdaniem Joanny Andrzejewskiej, miejsce edukacji staje się odpowiedzialne za każdą zmianę rozwojową dziecka i jego aktywność (Andrzejewska 2018, s. 42). Zatem środowiska domowe i przedszkolne będą odgrywać znaczącą rolę także w przypadku edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju, szeroko pojętej edukacji ekologicznej czy prozdrowotnej. Wiedza dzieci na ten temat w dużej mierze powinna pochodzić z obserwowania i naśladowania dorosłych, którzy na co dzień przestrzegają zasad. Wykonując codzienne czynności, pamiętając o zachowaniach proekologicznych, stają się źródłem inspiracji dla swoich podopiecznych, co jest daleko lepszym działaniem edukacyjnym i wychowawczym niż starannie przygotowany wykład na temat konieczności ochrony środowiska. Zatem tego typu bodźce docierające do dziecka będą zachęcać je do określonego zachowania (Hornowska i in. 2014). Podsumowując tę część rozważań, warto podkreślić, iż proces uczenia się małego dziecka powinien opierać się o praktyczne doświadczanie, obserwowanie i naśladowanie prawidłowych zachowań (Chodkowski 2019), a doświadczenia dzieci mają być naturalne (symulujące realne działania), zachowania – spontaniczne. Dzieci powinny przyjąć rolę odkrywców, a opiekunowie stają się towarzyszącymi im ekspertami (Kruszwicka i in. 2020).

Mając na uwadze problematykę zrównoważonego rozwoju i zachowań proekologicznych, można dojść do wniosku, że obszarem tym powinni zająć się przede wszystkim rodzice, stając się wzorami do naśladowania pożądanego zachowania i źródłem wiedzy. To przecież najbliżsi opiekunowie są dla dziecka najlepszym autorytetem, a w przestrzeni rodzinnej nie brakuje sytuacji, które można wykorzystać do organizacji procesu uczenia się w tym obszarze. Wykorzystywanie toreb na zakupy wielorazowego użytku, gaszenie zbędnych żarówek, dbanie o segregację

odpadów czy dokręcanie ciekącego kranu to tylko nieliczne przykłady codziennych sytuacji, które powinny mieć miejsce w domach. Jednak nie każde dziecko w wieku przedszkolnym doświadczy tego typu sytuacji w środowisku domowym. Nadal w wielu gospodarstwach nie przestrzega się zasad zachowania proekologicznego. Z badań przeprowadzonych w 2019 roku wynika, że:

- jedynie jedna trzecia Polaków podejmuje działania na rzecz ochrony własnego zdrowia związane z jakością powietrza w miejscu ich zamieszkania;
- co trzeci Polak osobiście podjął działania mające na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń;
- co trzeci Polak podejmuje działania mające na celu zmniejszenie ilości generowanych przez siebie odpadów, naprawianie rzeczy w punktach napraw, powtórne wykorzystanie posiadanych przedmiotów, a także wymienianie/sprzedawanie rzeczy używanych;
- połowa badanych unika kupowania jednorazowych produktów z plastiku oraz stara się kupować owoce i warzywa luzem;
- ponad 40 proc. badanych ogranicza picie butelkowanej wody, a także stara się wybierać produkty np. w zwrotnych opakowaniach (<https://www.gov.pl/web/klimat/swiadomosc-i-zachowania-ekologiczne-polakow>).

Analizując wyniki badań nad zachowaniami ekologicznymi Polaków, można się przekonać, iż spora grupa dzieci w wieku przedszkolnym nie nabędzie wiedzy i umiejętności w tym zakresie od swoich najbliższych. Pozostaje jeszcze drugie środowisko wychowawcze – przedszkole.

Analizując dokument, jakim jest *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego*², wprowadzona do użytku we wrześniu 2017 roku, można stwierdzić, że nie znajdziemy w nim zbyt wielu treści dotyczących ekologii bądź zrównoważonego rozwoju. Możemy doszukać się jedynie szczątkowych informacji, interpretując je jako te, które zachęcają nauczyciela do organizacji zajęć proekologicznych. Na potrzeby niniejszego opracowania wybrałam, moim zdaniem, najistotniejsze:

Podstawa Programowa Wychowania Przedszkolnego

Zadania przedszkola

10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości

---

2 Zob. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (otwarty 18.06.2022).

i umożliwiających poznanie wartości oraz norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

10. Dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę.

IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

18. Posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół.

Warunki i sposób realizacji

6. Współczesny przedszkolak funkcjonuje w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu, stąd przedszkole powinno stać się miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc w jego rozumieniu.

W *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego* nie znajdujemy zagadnień bezpośrednio dotyczących problematyki ekologicznej lub zrównoważonego rozwoju. Jedynie w punkcie szóstym, dotyczącym *Warunków i sposobów realizacji Podstawy* możemy doszukać się tej problematyki (jeśli odpowiednio nauczyciel zinterpretuje ten tekst). Pod hasłem: „dynamicznie i szybko zmieniający się świat” możemy rozumieć istnienie w nim intensywnych zmian klimatycznych czy niebywałej degradacji świata przyrodniczego. Co prawda, nauczyciel może realizować więcej treści niż przewiduje dokument, ale w praktyce nie zawsze się to udaje (Kozłowska 2021). Oczywiście, wiele zależy od punktu widzenia oraz przekonań samego nauczyciela: czy znajdzie przestrzeń do tego, aby tego typu tematy poruszać z najmłodszymi³.

Chociaż w samej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego* niezwykle trudno odnaleźć treści dotyczące ochrony przyrody i działań proekologicznych, a także związanych z szeroko pojętym zrównoważonym rozwojem, nie oznacza to, iż nauczyciel nie powinien realizować ich w codziennej pracy ze swoimi podopiecznymi. Mamy przecież jeszcze do dyspozycji programy nauczania. To w nich

---

3 Trzeba pamiętać o tym, że z problematyką ekologiczną związane są też inne dokumenty, jak: *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe*, rozdz. 1 art. 1: „System oświaty zapewnia w szczególności 15) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej”. Dz. U. z 2021 roku, poz. 1082 oraz z 2022 roku, poz. 655, 1079 i 1116. *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody*, rozdz. 1 art. 2, pkt 2: „Celem ochrony przyrody jest: 7) kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody”. Dz. U. z 2020 roku, poz. 1378 art. 11.

zawarte powinny być elementy wiedzy z zakresu ekologii. Niestety, dokonując analizy dostępnych na rynku programów nauczania wychowania przedszkolnego, nie znajdziemy zbyt wielu treści z zakresu zrównoważonego rozwoju. Do wyjątku należy *Program wychowania przedszkolnego Trampolina*, gdzie podejmowane są następujące tematy:

- „Co i jak mogę oszczędzać? – pieniądze, wodę, prąd, żywność, czas.
- Światło i woda – dawniej i dziś.
- Skąd się bierze ciepło? – energia w moim domu.
- Energetyka na świecie – akcje: Godzina dla Ziemi, Kochasz dzieci – nie pal śmieci; wykorzystywanie naturalnych źródeł energii.
- Ekologia – co to znaczy?
- Dbam o przyrodę – zwrócenie uwagi na poszanowanie świata roślin” (Kordos 2018)⁴.

W domu spora grupa przedszkolaków nie dowie się zbyt wiele o zasadach zrównoważonego rozwoju, a w *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego* i wielu programach wychowania przedszkolnego te treści także nie są eksponowane. Pozostaje jeszcze nadzieja w nauczycielach. Warto zadać pytanie: jak często organizują oni zajęcia związane z zachowaniami proekologicznymi i tematyką zrównoważonego rozwoju, jakie treści uznają za istotne na poziomie wychowania przedszkolnego oraz czy czują się odpowiednio przygotowani do prezentowania tych treści swoim podopiecznym.

Metody

Badania zostały przeprowadzone w 2022 roku wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego z terenu województwa mazowieckiego. Zostali oni wybrani przez studentów studiów pedagogicznych na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, którzy w ramach praktyk oraz ćwiczeń z przedmiotu Edukacja zdrowotna dla nauczycieli przeprowadzili badanie metodą sondażu diagnostycznego, posługując się techniką ankiety. Kwestionariusz ankiety mojego autorstwa wypełnili nauczyciele pracujący w placówce, gdzie realizowano praktyki.

W kwestionariuszu oprócz pytań zamkniętych znajdowały się również pytania otwarte, dzięki którym mogli zaprezentować tematykę poruszaną podczas zajęć z edukacji ekologicznej i zrównoważonego rozwoju ze swoimi podopiecznymi, a także ściślej określić swoje przygotowanie merytoryczne w tym obszarze. W badaniu udział wzięło 250 nauczycieli pracujących we wszystkich grupach wiekowych. Badani odpowiedzieli na następujące pytania:

- „Czy realizuje Pan/Pani tematy dotyczące ekologii i zrównoważonego rozwoju?

---

4 Nauczyciele, którym szczególnie zależy na prowadzeniu zajęć z edukacji ekologicznej, tworzą własne autorskie programy, np. Stępińska, Ratajczyk 2017. *Program ekologiczny dla dzieci w wieku przedszkolnym „Mały Przyrodnik”*. Przedszkole Samorządowe w Szczercowie.

- Jak często realizuje Pan/Pani tematy dotyczące ekologii i zrównoważonego rozwoju?
- Jaki treści realizuje Pan/Pani z zakresu ekologii i zrównoważonego rozwoju ekologiczne?
- Czy czuje się Pan/Pani wystarczająco kompetentna/y do tego, by przekazywać wiedzę na tematy ekologiczne i dotyczące zrównoważonego rozwoju?”.

Przygotowując się do procedury badawczej, założyłam, że:

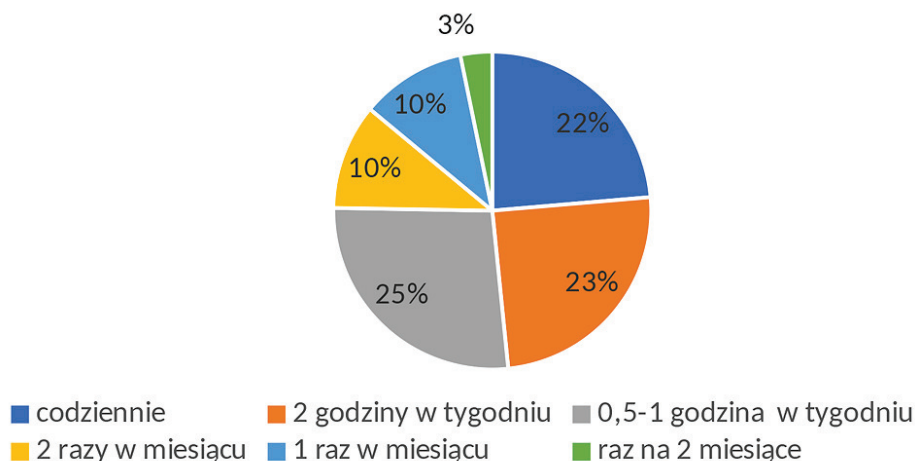
- wszyscy nauczyciele realizują zajęcia dotyczące ekologii i zrównoważonego rozwoju;
- zajęcia realizowane są co najmniej kilka razy w miesiącu;
- zajęcia dotyczą segregacji odpadów, oszczędzania wody i energii elektrycznej, a także korzystania z produktów wielorazowych;
- nauczyciele czują się wystarczająco kompetentni do prowadzenia tego typu zajęć w przedszkolu.

Przystępując do analizy zebranych danych, w przypadku pierwszego, drugiego i czwartego pytania badawczego obliczyłam procent udzielanych odpowiedzi. Analizując natomiast dane pochodzące z drugiego pytania badawczego pogrupowałam odpowiedzi uwzględniając częstotliwość występowania danego tematu.

Mam świadomość, że za pomocą ankiety mogę badać jedynie wiedzę, deklaracje, opinie i odczucia. Stąd odpowiedzi badanych nauczycieli można traktować jedynie jako dane deklaratywne.

Wyniki

Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika, że wszyscy badani nauczyciele realizują tematy dotyczące ekologii i zrównoważonego rozwoju. Różnice dotyczą częstotliwości prowadzonych zajęć. Analizując wypełnione kwestionariusze ankiet, ustaliłam, że 22 proc. badanych nauczycieli wychowania przedszkolnego zadeklarowało, iż codziennie podejmuje tematy związane z ekologią i zrównoważonym rozwojem. Prawie połowa uznała, że prowadzi tego typu zajęcia przez 30 minut do dwóch godzin w tygodniu, co oznacza, że treści ekologiczne nie zawsze poruszane są codziennie, natomiast dzieje się to regularnie. Można by uznać te wyniki za bardzo dobre ponieważ trzy czwarte nauczycieli deklaruje, iż treści związane ekologią edukacją zdrowotną czy szeroko pojętym zrównoważonym rozwojem nie są im obce. Co więcej, regularnie prowadzą zajęcia na ten temat ze swoimi podopiecznymi. Niestety, są także nauczyciele, którzy raz lub dwa razy w miesiącu prowadzą zajęcia z tej tematyki, ale są i tacy, którzy robią to nawet raz na dwa miesiące. To znaczy, że 25 proc. nauczycieli nieco po macoszemu traktuje treści związane z edukacją ekologiczną. Uzyskane wyniki prezentuję na wykresie pierwszym.

Wykres 1. Częstotliwość zajęć związanych z zachowaniami proekologicznymi i tematyką zrównoważonego rozwoju w grupie przedszkolnej

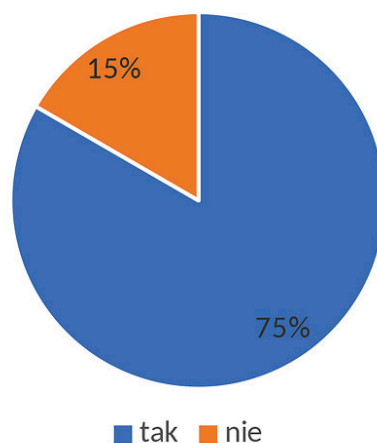
Treści ekologiczne przekazywane przez nauczycieli wychowania przedszkolnego to:

- oszczędzanie energii;
- oszczędzanie wody;
- segregacja śmieci;
- recycling;
- wymienianie się zabawkami;
- korzystanie z używanych ubrań;
- nie marnowanie żywności.

Nauczyciele zwracają także uwagę na zjawiska przyrodnicze i ich wpływ na życie człowieka (to, co dzieje się na naszej planecie prędzej czy później będzie dotyczyło bezpośrednio każdego z nas), koncentrują się na źródłach energii odnawialnej i surowców naturalnych, a także zagrożeniach środowiskowych i dbaniu o czystość w najbliższym otoczeniu. Zatem część treści wybieranych przez nauczycieli wychowania przedszkolnego dotyczących zrównoważonego rozwoju i zachowań proekologicznych koncentruje się wokół tych działań, które jest w stanie przeprowadzić sam przedszkolak. To oczywiste, ponieważ organizując proces uczenia się dziecka, należy wziąć pod uwagę jego kompetencje rozwojowe, poziom rozwoju intelektualnego, a także możliwości, jakie posiada dziecko w codzienności.

Czy nauczyciele wychowania przedszkolnego czują się kompetentni do tego, aby przekazywać wiedzę na tematy ekologiczne swoim podopiecznym? Uzyskane wyniki prezentuję na wykresie 2.

Wykres 2. Kompetencje badanych nauczycieli do realizacji treści proekologicznych w ich subiektywnej ocenie

Zdecydowana większość, bo aż 75 proc. badanych zadeklarowało, iż czują się wystarczająco kompetentni do tego, by prowadzić zajęcia zakresu ekologii i zrównoważonego rozwoju dla dzieci w wieku przedszkolnym. Uznali, iż posiadają wystarczającą wiedzę, aby na tym poziomie edukacyjnym zaspokoić dziecięcą ciekawość, a także rzetelnie zaprezentować fakty. Ich zdaniem potrafią przeprowadzić zajęcia tak, aby treści z zakresu troski o środowisko przekazać w sposób zrozumiały. Wiedzą także, że konieczne jest utrwalanie u przedszkolaków zachowań związanych z działaniami proekologicznymi. Zbliżone wyniki uzyskała M. Parlak w czasie badań dotyczących przygotowania nauczycieli przedszkoli do prowadzenia edukacji przyrodniczo-ekologicznej (Parlak 2016).

W badanej grupie znalazło się 15 proc. nauczycieli, którzy zadeklarowali, iż ich wiedza jest zdecydowanie niewystarczająca i nie czują się dość kompetentni, aby prowadzić zajęcia dotyczące zrównoważonego rozwoju i ekologii w przedszkolu.

Dyskusja nad wynikami

Nauczyciele wychowania przedszkolnego chcący realizować treści z zakresu ekologii i zrównoważonego rozwoju są w nie lada trudnej sytuacji. Dzieci w wieku przedszkolnym nie zawsze mogą liczyć na to, że w środowisku rodzinnym ich ciekawość poznawcza w tym obszarze zostanie we właściwy sposób zaspokojona. W dokumentach, jakimi są *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego* i programy wychowania przedszkolnego także z trudem mogą doszukać się stosownych wytycznych czy inspiracji. Pozostaje im najczęściej własna aktywność, konieczność poszukiwania adekwatnych treści i najnowszej wiedzy. Badani nauczyciele radzą sobie z tym dobrze, jak sami zadeklarowali – wszyscy podejmują tematy związane z ekologią i zrównoważonym rozwojem.

Zasadnicze różnice dotyczą częstotliwości organizowanych zajęć. Trzy czwarte badanych realizuje te treści co najmniej raz w tygodniu – co z pewnością wydaje się

bardzo dobrym wynikiem. W mniejszości są nauczyciele, którzy prowadzą zajęcia dotyczące ekologii i zrównoważonego rozwoju sporadycznie, choć oczywiście nie można wykluczyć, że podejmują kwestie świadomości, wiedzy, wyobraźni i kultury ekologicznej przy okazji innych tematów lub sytuacji bieżących mających miejsce w grupie przedszkolnej, np. podczas czynności higienicznych (informują dzieci o konieczności zakręcania kranu i oszczędzania wody), spacerów i wycieczek (Walosik 2013).

Badani nauczyciele czują się na tyle kompetentni, aby realizować treści związane z ekologią i zrównoważonym rozwojem w grupie przedszkolnej, czyli z dziećmi w przedziale wiekowym od trzech do sześciu lat. Część z nich zadeklarowała, że nie ma wystarczających kompetencji do prowadzenia zajęć ze starszymi dziećmi czy z młodzieżą. Może to oznaczać, że treści dla dzieci w wieku przedszkolnym wydają się łatwiejsze – nie wymagają wiedzy na wyższym poziomie.

Istnieje też grupa nauczycieli, która nie czuje się dość dobrze przygotowana do prowadzenia tego typu zajęć. Wydawałoby się, że należą do niej ci nauczyciele, którzy stosunkowo rzadko podejmują treści proekologiczne, być może sami nie są przekonani do postępowania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju⁵. Jednak w tej grupie są również osoby realizujące codziennie tematy z zakresu zrównoważonego rozwoju. Nauczyciele ci uznali, iż wiedza, którą zdobyli podczas studiów, jest zdecydowanie niewystarczająca⁶. Choć sami interesują się ochroną środowiska i przestrzegają zasad proekologicznych, czują potrzebę poszukiwania dodatkowych informacji⁷. Do podobnych wniosków doszli badacze prowadzący badania w grupie nauczycieli pracujących w klasach I–III (Poziomek 2016).

Badani nauczyciele uważają, iż przydatne byłoby uczestnictwo w różnego rodzaju szkoleniach, warsztatach, zajęciach dodatkowych, organizowanych dla nich, aby mogli lepiej zaprezentować wiedzę ekologiczną dotyczącą zrównoważonego rozwoju swoim podopiecznym. Tu otwiera się przestrzeń dla specjalistów z zakresu ekologii, którzy mogliby dzielić się wiedzą z nauczycielami.

---

5 Część nauczycieli mimo iż uczestniczyła podczas studiów w zajęciach dotyczących edukacji ekologicznej, nie czuje potrzeby lub nie dostrzega sensu działań proekologicznych. Więcej informacji na ten temat znajduje się w publikacji Kozłowskiej (2020, s. 4–21).

6 Wyniki badań przeprowadzonych przez zespół pod kierunkiem L. Tuszyńskiej wskazują, że na uczelniach pedagogicznych, kształcących przyszłych nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej, brak jest przedmiotów o tematyce zrównoważonego rozwoju. Wyjątkiem jest Akademia Pedagogiki Specjalnej, gdzie od roku akademickiego 2017/2018 włączono do procesu nauczania przedmiot wychowanie dla zrównoważonego rozwoju (Tuszyńska, Pawlak 2019, s. 123–132).

7 Nie brakuje dostępu do wartościowych publikacji z zakresu edukacji ekologicznej. Dobrym przykładem jest Jaszczyszyn (2003).

Konkluzja

Edukacja w obszarze ekologii i zrównoważonego rozwoju powinna stać się istotnym elementem procesu kształcenia we współczesnym świecie borykającym się z poważnym kryzysem klimatycznym, także w grupie dzieci najmłodszych. „Obowiązek ochrony środowiska dotyczy nie tylko przedsiębiorstw i instytucji, lecz także każdego obywatela zgodnie z zasadą: „myśl globalnie, działaj lokalnie”. Wdrożenie dzieci w wieku przedszkolnym do tego typu działań, zapoznanie ich z zasadami proekologicznymi staje się obowiązkiem zarówno rodziców, jak i nauczycieli. Jednak nie wszyscy dorośli są przekonani o konieczności podejmowania działań proekologicznych lub nie mają w tym zakresie dostatecznej wiedzy i umiejętności. Zatem nie tylko młodsze dzieci czy uczniowie potrzebują wsparcia, lecz także ich opiekunowie. Edukację ekologiczną trzeba zatem prowadzić równoległe: wśród dzieci, a także wśród rodziców i nauczycieli. Te ostatnie grupy nie zawsze bowiem czują się odpowiednio przygotowane do roli edukatora w zakresie ekologii i zrównoważonego rozwoju.

Bibliografia

- Andrzejewska J. (2018). *Elastyczna przestrzeń uczenia się dziecka*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”. T. XXXVII, z. 1, s. 41–54.
- Bandura A. (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Burchard-Dziubińska M. (2014). *Idea zrównoważonego rozwoju*. W: *Zrównoważony rozwój – naturalny wybór*. Budchard-Dziubińska M., Rzeńca A., Drzazga D. (red.). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 9–34.
- Chodkowski Z. (2019). *Motywacja a proces uczenia się*. „Kultura–Przemiany–Edukacja”. T. VII, s. 137–150.
- Hornowska E., Brzezińska A.I., Appelt K. i in. (2014). *Rola środowiska w rozwoju małego dziecka – metody badania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- <https://www.gov.pl/web/klimat/swiadomosc-i-zachowania-ekologiczne-polakow> (otwarty 24.06.2022).
- Jacewicz A. (2021). *Nauczyciel kształcenia zintegrowanego a edukacja dla zrównoważonego rozwoju*. W: Karpińska A., Zińczuk M., Kowalczyk K. *Nauczyciel we współczesnej rzeczywistości edukacyjnej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 133–147.
- Jaszczyszyn E. (2003). *Ekologiczna edukacja przedszkolna*. Białystok: Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”.
- Klimatyczne ABC. Interdyscyplinarne podstawy współczesnej wiedzy o zmianie klimatu*. (2021). Budziszewska M., Kardaś A., Bohdanowicz Z. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kordos E. (2018). *Program Wychowania Przedszkolnego Trampolina*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Kozłowska A. (2020). *Esej o edukacji ekologicznej*. „Inspiracje Daltońskie. Teoria i Praktyka”, nr 10/11, s. 4–21.
- Kozłowska A. (2021). *Edukacja ekologiczna w polskiej podstawie programowej*. „Rocznik Pedagogiczny”, nr 44, s. 123–150.
- Kruszwicka A., Bałachowicz J., Klichowska A. (2020). *Jak dziecko poznaje przyrodę?* W: *Pedagogika dziecka. Podręcznik akademicki*. Krauze-Sikorska H., Klichowski M. (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, s. 139–155.
- Parlak M. (2016). *Przygotowanie nauczycieli przedszkoli do prowadzenia edukacji przyrodniczo-ekologicznej – raport z badań*. „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa”, nr 4, s. 21–34.
- Płaczkiewicz B. (2016). *Teoria społecznego uczenia się a wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym*. „Społeczeństwo. Edukacja. Język”, nr 4, s. 129–137.
- Popkiewicz M., Kardaś A., Malinowski S. (2019). *Nauka o klimacie*. Warszawa: Wydawnictwo Sonia Draga.
- Poziomek U., Marszał D., Skrobek A.M. i in. (2016). *Przyrodnicza edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf> (otwarty 18.06.2022).
- Siuta-Tokarska B. (2020). *Nauka a filozofia zrównoważonego rozwoju*. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 61/1, s. 167–183.
- Stępińska S., Ratajczyk K. (2017). *Program ekologiczny dla dzieci w wieku przedszkolnym „Mały Przyrodnik”*. Szczerców: Przedszkole Samorządowe w Szczercowie.
- Tuszyńska L., Pawlak A. (2019). *Zrównoważony rozwój w kształceniu pedagogów*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 1, s. 123–132.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe*. Dz. U. z 2021 roku, poz. 1082 oraz z 2022 roku, poz. 655, 1079, 1116.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody*. Dz. U. z 2020 roku, poz. 1378 art. 11.
- Walosik A. (2013). *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.